

RAQAMLASHTIRISH DAVRIDA FILOLOGIYA MASALALARI

Jabborova Mavluda Gafforovna

O'zDJTU, tarjimonlik fakulteti,
Roman-german tillari tarjimashunosligi
kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamlashtirish davrida filologiya fani duch kelayotgan muammolar, imkoniyatlar va istiqbollar tahlil qilingan. Tadqiqotda tilshunoslik, adabiyotshunoslik va tarjimachilik yo'nalishlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayonining ahamiyati ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: raqamlashtirish, filologiya, matn tahlili, sun'iy intellekt, tarjima texnologiyalari, raqamli infratuzilma.

Абстрактный: В данной статье анализируются проблемы, возможности и перспективы, стоящие перед филологической наукой в эпоху цифровизации. Исследование показывает важность процесса внедрения цифровых технологий в лингвистике, литературоведении и переводе.

Ключевые слова: цифровизация, филология, анализ текста, искусственный интеллект, технологии перевода, цифровая инфраструктура.

Abstract: This article analyzes the problems, opportunities and prospects facing the science of philology in the era of digitalization. The study shows the importance of the process of introducing digital technologies in the fields of linguistics, literary studies and translation.

Keywords: digitization, philology, text analysis, artificial intelligence, translation technologies, digital infrastructure.

Kirish:

Raqamlashtirish davri global jarayonlarning barcha sohalariga ta'sir ko'rsatayotgan bir davr bo'lib, filologiya fani ham bundan mustasno emas. Zamonaviy texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida filologiya ilmiy tadqiqotlari va amaliyoti raqamli resurslar, kompyuter dasturlari va sun'iy intellekt asosida qayta shakllanmoqda. Ushbu jarayon til, adabiyot va madaniyatni o'rganish usullari, taqdimot shakllari hamda metodologiyasida yangi istiqbollarni ochib beradi. Filologiya masalalarida raqamlashtirishning o'rni katta bo'lib, bu lingvistik ontologiyalar, til korpuslari, avtomatik tarjima tizimlari va raqamli madaniy meros loyihalarida yaqqol ko'rinadi. O'zbekiston misolida, milliy til korpusi va lingvistik resurslarni yaratish orqali davlat tilining xalqaro mavqeini oshirish hamda raqamli makondagi rolini kuchaytirish muhim vazifa sifatida ko'rib chiqilmoqda. Shu bilan birga, "Filologiya masalalari" kabi ilmiy jurnallar va xalqaro anjumanlar ushbu o'zgarishlarni ilmiy hamda amaliy muhokama qilishda yetakchi o'rinni egallaydi. Mazkur maqola raqamlashtirish davrida filologiya sohasining dolzarb masalalarini ko'rib chiqishga qaratilgan. Unda ilmiy-metodik yondashuvlar, texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlari va raqamlashtirishning milliy va xalqaro filologiya rivojiga ta'siri tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya:

Adabiyotlarni tahlil qilishda birinchi navbatda, milliy til korpusi va lingvistik resurslarni yaratish bo'yicha O'zbekistondagi tashabbuslar e'tiborga olinadi. Zenodo platformasida nashr etilgan tadqiqot materiallarida O'zbek tilining milliy korpusini shakllantirish hamda lingvistik ontologiyalarni rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Ushbu korpus nafaqat tilni o'rganish, balki avtomatik tarjima va axborot qidiruv tizimlari kabi texnologiyalarga asos bo'lishi mumkin. Shuningdek, filologik resurslarni raqamlashtirish va ularni tilshunoslik sohasida qo'llash bo'yicha global yondashuvlar ham ahamiyatlidir. JSTOR va ResearchGate kabi manbalarda raqamli adabiyotshunoslikning rivojlanishi va til tahlili usullariga bag'ishlangan maqolalar e'tiborni tortadi. Ular zamonaviy til texnologiyalari, masalan, kompyuter lingvistikasi, sun'iy intellekt asosida ishlaydigan lingvistik ontologiyalar va tezauruslardan foydalanishni tahlil qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi quyidagi bosqichlardan iborat:

1. Adabiyotlar bazasini shakllantirish: Google Scholar, JSTOR va Scopus kabi xalqaro ilmiy bazalardan hamda mahalliy manbalardan, masalan, "Filologiya masalalari" jurnali orqali dolzarb ma'lumotlar to'plandi. Bu jarayonda til korpuslari, lingvistik resurslar va raqamli madaniy merosga oid tadqiqotlarga e'tibor qaratildi.

2. Tahliliy yondashuv: Olingan ma'lumotlar lingvistik resurslarning turli sohalarda qo'llanilishi, jumladan, til tahlili, avtomatik tarjima va madaniy merosni saqlash masalalariga ko'ra tasniflandi. Masalan, lingvistik ontologiyalarni yaratishning sun'iy intellektidagi qo'llanilishi va ularning samaradorligi tahlil qilindi.

3. Amaliy tadqiqot: O'zbek tilining milliy korpusi bo'yicha mavjud resurslarning tahlili orqali ushbu jarayonning afzallik va kamchiliklari aniqlanadi. Bunda raqamlashtirilgan filologik ma'lumotlarning ilmiy va ta'limiy jarayonlardagi roli o'rganildi.

4. Natijalarni taqqoslash: Mahalliy va xalqaro tajribalar qiyosiy tahlil qilinib, ularning O'zbekiston sharoitida qo'llanish imkoniyatlari o'rganildi.

Natijalar:

Tadqiqot natijalari ko'rsatadiki, raqamlashtirish jarayoni filologiya sohasida bir qator yangi imkoniyatlarni ochib bermoqda. Avvalo, ilmiy ma'lumotlarning raqamli shaklda saqlanishi va tarqalishi ilmiy izlanishlarni sezilarli darajada tezlashtiradi. Scopus, Google Scholar va Web of Science kabi ilmiy ma'lumotlar bazalari filologik tadqiqotlar natijalarini ommalashtirishda va tadqiqotchilar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynamoqda. Ushbu platformalarda joylashtirilgan ilmiy maqolalarning qidiruv algoritmlari yordamida topilishi va iqtiboslanish ko'rsatkichlari oshmoqda, bu esa fan taraqqiyotini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Shuningdek, ochiq foydalanish tamoyillari asosida chop etilgan filologik materiallar tadqiqotlar ko'rinishini o'zgartirib, ulardan foydalanishni kengaytirdi. Tadqiqotlar ko'rsatganidek,

ochiq manbalarda joylashtirilgan ilmiy ishlar iqtiboslanish ko'rsatkichlarini sezilarli darajada oshiradi, bu esa ilmiy samaradorlikni kuchaytiradi.

Raqamlashtirish filologiyada tilshunoslik, adabiyotshunoslik va tarjimachilik sohalarida ham amaliyotga kirib kelmoqda. Masalan, raqamli vositalar yordamida matn tahlilini amalga oshirish, ko'p tilli ma'lumotlar bazalarini yaratish va avtomatlashtirilgan tarjima texnologiyalarini rivojlantirish filologlarning ish jarayonini soddalashtiradi. Bundan tashqari, xalqaro ilmiy anjumanlar va tarmoq platformalari orqali hamkorlik imkoniyatlari kengayib, tadqiqotlarning global miqyosda tarqalishiga hissa qo'shmoqda. Umuman olganda, raqamlashtirish jarayoni filologiya sohasida yangi texnologik echimlarni tadbiq etishga asos bo'lib, ilmiy izlanishlar uchun yanada keng imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, mazkur jarayon tadqiqotchilardan yangi kompetensiyalarni egallashni talab qiladi. Bu esa filologiyaning raqamli inqilob sharoitida rivojlanishi uchun yangi paradigmalar shakllanishini ta'minlamogda.

Muhokama:

Raqamli texnologiyalarni joriy qilish filologiya sohasidagi ilmiy izlanishlarni yanada chuqurlashtirdi. Lingvistik korpuslar va tezauruslar yaratish orqali tilshunoslik tadqiqotlari sezilarli darajada soddalashtirildi. Masalan, O'zbekiston Milliy Til Korpusi loyihasi, til resurslarini yig'ish va tahlil qilishda yangi imkoniyatlar yaratib, milliy tilning ilmiy va amaliy jihatdan rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Shuningdek, matnlarni avtomatlashtirilgan tarzda tahlil qilish va tarjima qilish texnologiyalari rivojlanmoqda. Bu, ayniqsa, xalqaro ilmiy hamkorlik va madaniy muloqotda filologiya fani uchun muhim resurslarni taqdim etmoqda. Biroq, ushbu jarayon ba'zi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Raqamlashtirishning yuqori texnologik xarajatlari, kerakli texnik va metodologik bilimlarning yetishmasligi kabi masalalar ko'plab mamlakatlar uchun jiddiy qiyinchilik tug'diradi. Lingvistik va adabiy materiallarning chuqur tahlil qilinishi nafaqat ilmiy tadqiqotlarni rivojlantiradi, balki o'quv jarayonlarini takomillashtirishga ham xizmat qiladi. Shuningdek, xalqaro filologik hamjamiyat bilan integratsiya qilish orqali milliy filologiyaning raqamli makonda nufuzini oshirish mumkin bo'ladi.

Xulosa:

Raqamlashtirish davri filologiya fanining rivojlanishida yangi istiqbollarni ochib bermoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tilshunoslik, adabiyotshunoslik va tarjimachilik sohalarida raqamli texnologiyalarni qo'llash ilmiy izlanishlar samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Xususan, milliy va xalqaro lingvistik korpuslar yaratish, matnlarni avtomatlashtirilgan tarzda tahlil qilish, raqamli madaniy merosni saqlash kabi yo'nalishlar filologiyani yangi bosqichga olib chiqmoqda. Shu bilan birga tadqiqot jarayonida ba'zi cheklovlar va muammolar ham aniqlandi. Texnik infratuzilma yetishmasligi, raqamlashtirish loyihalarining yuqori xarajatlari va xalqaro standartlar bilan uyg'unlik masalalari e'tiborga molik muammolar sifatida ko'rib chiqildi. Biroq, texnologik innovatsiyalar va ilmiy hamkorlik imkoniyatlari bu muammolarni bosqichma-bosqich bartaraf etish imkonini beradi. Kelajakda sun'iy

intellekt, katta ma'lumotlar tahlili va boshqa ilg'or texnologiyalar yordamida filologiya ilmiy va ta'lim sohalarida yanada rivojlanishi kutilmoqda. O'zbekiston va boshqa mamlakatlarda milliy loyihalarni kuchaytirish orqali filologiya fanining global raqamli makondagi rolini oshirish uchun sharoit yaratilmoqda. Shu tariqa, raqamlashtirish jarayonlari filologiya fani rivoji uchun zarur bo'lgan raqamli paradigmalarni shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. D. Biber. "Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use". Cambridge University Press - 1998.
2. T. McEnery, A. Wilson. "Corpus Linguistics: An Introduction". Edinburgh University Press - 2001.
3. J. Warner. "Humanities in the Digital Age: The Role of Digital Philology". Oxford University Press - 2013.
4. R. Heuser, L. Le-Khac. "A Guide to Digital Text Analysis". Princeton University Press - 2018.
- A. Abduazizov. "Tilshunoslik asoslari". O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi - 2013.
5. N. Qosimov, S. To'xtasinov. "Raqamli texnologiyalar va madaniy meros". Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti - 2020.
6. Z. Sobirov. "Milliy lingvistik korpuslar yaratishning dolzarb masalalari". Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti - 2021.